



Вахріна Ольга Валентинівна – провідний інженер Департаменту міжнародного співробітництва Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», аспірант Інституту проблем виховання НАПН України Київ. Коло наукових інтересів: система вищої освіти в Польщі, цінності та ціннісні орієнтації особистості, професійно-етичні цінності, їх зміст і форми, виховання цінностей у польських студентів політехнічних університетів.

УДК: 37.017.7:375.27

ПОГЛЯДИ ПОЛЬСЬКИХ НАУКОВЦІВ НА ПОНЯТТЯ «ЦІННІСТЬ»

У статті висвітлено зміст поняття «цінність» у філософському, психологічному, соціологічному та педагогічному вимірах з огляду на погляди польських науковців. Розглянуто цінності як предмети символічного або несимволічного характеру, зазвичай бажані в тому чи іншому суспільстві; як життєві та нормативні судження, прийняті в суспільстві, та як погляди, що стосуються системи цінностей і визнаних норм, бажаних для того чи іншого суспільства.

Аналізуючи цінності з огляду на досвід польських дослідників, автор наголошує на пріоритеті ознайомлення з їхніми доробками у сфері вищої освіти, що забезпечить бачення найбільш оптимальних підходів до реформування вищої школи України.

Ключові слова: цінність; культура; особистість.

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку України характеризується істотними змінами в житті її народу, оновленням усіх сфер діяльності людини, переоцінкою та утвердженням у свідомості нації нових світоглядних орієнтирів. Разом з тим одним із головних завдань вищого навчального закладу є формування соціально зрілої, творчої особистості з власною громадянською позицією, готовою до професійної діяльності, відповідальної за свою долю та долю суспільства в цілому. Ціннісна проблематика в усі часи привертала увагу філософів, соціологів, психологів, педагогів та вчених інших сфер. Особливої актуальності вона набуває нині, коли відбувається переоцінка цінностей, моральних норм, що впливають на формування особистості, виховання її ціннісної позиції.

Виведення української освіти на загальноєвропейський простір, застосування нових педагогічних технологій, пошук найбільш оптимальних концептуальних підходів до розвитку національної вищої освіти зумовлюють зростання наукового і практичного інтересу до вивчення зарубіжного досвіду європейських країн, зокрема Польщі. Досвід цієї країни має для української освіти особливе значення, що пояснюється тісними історико-культурними зв'язками та приєднанням обох країн до Болонського процесу.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. Різні аспекти ціннісної сфери особистості досліджували такі польські науковці: Ф. Зненацький, Ч. Банах, Я. Щепанський, М. Рокич, В. Оконь, М. Сівко, М. Вініарський, Р. Дагрєндорф, З. Віатровські, Ст. Кавулу, А. Каргульов, Й. Каргульова, А. Пшєславська, І. Халашинські, В. Чіхонь, А. Ящинська-Каня, Б. Йонд, Л. Дичевські, Б. Єдинак, К. Скажинська, З. Косич, М. Сівко, Х. Свіда, Д. Рибчинська, Б. Ольшак-Крижановська, К. Денек, К. Островська, С. Матусевич, М. Мішталь, П. Мазур та інші.

Формулювання цілей статті і постановка завдань. Метою статті є вивчення змісту поняття цінність у наукових доробках польських дослідників.

Основна частина. На сучасному етапі розвитку України як незалежної держави особливо стратегічного значення у вихованні молодого покоління набувають питання ціннісного наповнення навчально-виховного процесу та пошук ефективної системи ціннісного виховання. Формування гармонійної особистості, яка б відповідала вимогам часу, є ключовою проблемою освіти. Саме тому розвиток цінностей, які стануть визначати світоглядну позицію особистості, багато в чому залежить від освіти, зокрема вищої.

Цінності детермінують усі види відносин і діяльність людини. Стосовно визначення поняття «цінність», його змісту та класифікації існує багато теорій. Особливо цікавим в окресленому плані є філософсько-педагогічний досвід польських колег.

У процесі вивчення концепцій польських дослідників виділено філософський, соціологічний і психологічний підходи у визначенні поняття «цінність».

Словник польської мови розуміє «цінність» як «принципи і переконання, що лежать в основі співтовариства, яке прийняло етичні стандарти» [12]. Суспільна свідомість Польщі асоціює з цінностями все, що пов'язане з позитивними емоціями, прагненнями та бажаннями людини, з тим, що є важливим і суттєвим в її житті, та що вона щоденно шукає [8].

З огляду на філософську думку Польщі продуктивними є праці Ф. Зненацького, який трактує цінності як певні правила поведінки, що пов'язані завжди з людською діяльністю, впливаючи на всі сфери її життєдіяльності, навіть на її прагнення [14].

Будучи філософом-ідеалістом, Ф. Зненацький стверджував, що суспільне життя та історія людства, навколишній світ формуються завдяки зусиллям конкретних індивідів, є результатом їхньої діяльності, продуктом конкретно-історичної форми ставлення людей до світу. В його уявленні людина – це творець цінності, який є основною категорією її буття [14].

Польський дослідник В. Оконь розглядав цінності як багатозначні поняття та як властивість, що надається предметам людиною залежно від її потреб, почуттів та бажань [7]. На його думку, «цінності змінюються від змін суспільного життя та культури» [6].

До сучасної філософської думки належить позиція М. Сівко. У розуміння поняття «цінності» польська дослідниця вкладає важливість будь-якої матеріальної або нематеріальної речі, ідеї або запровадження, аспект життя [11].

Польський соціолог, професор Я. Щепанський цінність розуміє як будь-який предмет, матеріальний чи ідеальний, ідею або інститут, предмет дій справжній чи уявний, щодо якого індивіди чи групи займають позицію оцінки, надають йому важливу роль в своєму житті та відчують як необхідність прагнення до володіння ним [1, с. 39].

Цінностями, на думку автора, є ті предмети, які забезпечують індивіду внутрішню рівновагу, та прагнення до яких дає відчуття гарно виконаної повинності, або ті, які необхідні групі для підтримки внутрішньої рівноваги [1].

Разом з тим Я. Щепанський зауважує, що цінності є важливими факторами поведінки індивіда. Кожен індивід володіє певною ієрархією цінностей, які він цінує більшою чи меншою мірою. Дослідник акцентує увагу на соціальному механізмі впливу цінностей на суспільне життя. Адже вони є регуляторами людських прагнень та вчинків, дозволяють оцінювати вчинки інших, виступають основою оцінки суспільної придатності членів груп і, таким чином, визначають принципи соціальної ієрархії та окреслюють основи спільного життя [1, с. 40].

Особливо цікавою є думка Я. Щепанського щодо цінностей як основної частини культури кожного індивіда та колективу в цілому. У культурі будь-якої спільноти людей прийняті певні системи цінностей та їхня ієрархія [1].

Подібною думки дотримується польський соціолог Л. Дичевські. Він стверджує, що цінності є найбільш важливими елементами культури, які лежать в основі її існування та розвитку. Усе, що називають культурою, належить до цінностей, які й визначають культуру. Науковець виокремлює три групи цінностей: фізіологічні, соціологічні та культурні. Л. Дичевські зауважує, що цінності виконують нормативну функцію у житті людини: вони стимулюють до дій, які гармонують з ними і водночас перешкоджають будь-яким діям, що суперечать їхній суті [3].

Л. Дичевські трактує цінності як:

- предмети символічного або несимволічного характеру, зазвичай бажані в тому чи іншому суспільстві;
- життєві та нормативні судження (ціннісні орієнтації), прийняті в суспільстві;
- погляди, які стосуються системи цінностей та визнаних норм, що є бажаними для того чи іншого суспільства [3].

Польський педагог Х. Свіда розглядає цінності як:

- предмети, об'єкти, на які спрямовані наші прагнення, або ті, що задовольняють наші потреби;
- позитивно оцінені об'єкти спостережень або суджень людей;
- загальні критерії, на підставі яких виокремлюються об'єкти, що гідні позитивної оцінки [13].

Варто наголосити, що значний внесок у соціологічне розуміння цінностей та їх класифікацію зробив польський дослідник М. Рокич. В основі його теорії лежить розуміння цінностей як стандартів, критеріїв бажаного, які регулюють дії, судження, вибір, оцінку, аргументи, раціоналізацію, визначаючи основу світогляду та ядро мотивації життєвої активності. Теорія М. Рокича заснована на припущенні, що система ціннісних орієнтацій індивіда визначається культурою, суспільством, його інститутами та створюється в ході індивідуального досвіду переживань [9].

Цікавою, на наш погляд, є думка польських соціологів Д. Рибчинської і Б. Ольшак-Крижановської, які обстоюють цінності в контексті людських потреб. Розглядаючи потреби як нестачу будь-чого чи відсутність належних умов розвитку, діяльності та життя людини, вони виокремлюють такі види потреб: біологічні; соціальні; зовнішні та внутрішні; потенційні й актуальні; першочергові та вторинні; загальні й індивідуальні [10].

Така варіативність у визначенні потреб у площині «цінність – потреба» дає змогу дослідникам говорити не лише про ієрархічну будову потреб, а й про ієрархічну систему цінностей. Д. Рибчинська і Б. Ольшак-Крижановська доводять, що потреби індивіда та його цінності формують певну структуру, яка має спрямовуватися на досягнення життєвої рівноваги [10].

У психологічній науці Польщі цікавою, на наш погляд, є думка К. Денека, який зазначає, що для наук про освіту немає нічого раціональнішого, ніж пошук сенсу людського життя, що виражається в цінностях. Саме цінності, на думку науковця, формують основу інтелектуальної діяльності людини. К. Денек розглядає цінності у таких площинах:

- предмети і переконання ненормативного характеру, що зумовлюють психічні переживання і спонукають до певних дій;
- поширені у певній соціальній групі переконання, що окреслюють типові погляди, судження та бажання і є визначальними для її членів;
- переконання певних суб'єктів або соціальних груп, що визначають ознаки соціальних груп або цілого суспільства [2].

На переконання С. Матусевича, по-перше, цінність є об'єктом бажання, що сприяє задоволенню потреб; по-друге, цінність ототожнюється з відношенням і розуміється як фактор, що сприяє вибору мотивів, тобто ціннісним вважається те, що визначає мотиви діяльності та поведінки; по-третє, цінність – чинник, який впливає на вибір цілей діяльності та засобів реалізації, причому йдеться не про раціональність таких дій, а швидше про почуття в стані афекту, приємні чи неприємні; по-четверте, цінність ототожнюється з критерієм вибору мети. За такого підходу, автор наголошує не на раціональності цілей, а на їхньому моральному підґрунті, справедливості та добрі. При цьому С. Матусевич зазначає, що цінність є бажаним об'єктом, чинником вибору мотивів і цілей дії і ресурсів їх реалізації [4].

Польська дослідниця М. Мішталє проводить різнобічний аналіз поняття «цінності» в площині як соціологічного, так психологічного і культурологічного аспектів, що вважаємо узагальненням і систематизацією усіх зазначених вище тлумачень цього поняття в нашому дослідженні.

Отже, із соціологічної точки зору М. Мішталє характеризує цінності як предмети та переконання, що викликають відносно однакові психічні переживання та певні дії для суб'єктів – членів суспільних груп, з одного боку, та як переконання поодиноких суб'єктів або поширене в суспільних групах як таке, що є визначальним для цієї суспільної групи або всього суспільства, з другого боку [5].

У культурологічній площині вона розглядає цінність як:

- загально бажані в тому чи іншому суспільстві предмети символічного або несимволічного характеру;
- розповсюджені екзистенційно нормативні судження (ціннісні орієнтації);
- поширені в тому чи іншому суспільстві переконання, які передають судження та поведінку людей цього суспільства;
- переконання щодо цінностей та норм, що є гідними для того чи іншого суспільства [5].

Психологічний підхід у трактуванні поняття «цінність» дає можливість дослідниці характеризувати цінності як:

- елементи переконань суб'єкта щодо нормативності або ненормативності;

- переконання інших людей щодо психічного, фізичного стану або дій інших суб'єктів, що є бажаними;
- предмети, що задовольняють певні потреби суб'єкта [5].

Розглядаючи кожен з аспектів окремо від іншого, М. Міштал доходить висновку, що навіть такий аналіз поняття не дає чіткої визначеності структурованості категорії «цінність» та її точне визначення.

Зважаючи на таке розуміння цінностей польськими дослідниками, можна зазначити, що вони вважають цінності важливими особистісними конструктами, які допомагають зберегти загальнолюдські багатства. Спираючись на колективну думку польських науковців, зазначимо, що цінності мають певне емоційне забарвлення, тісно пов'язані з потребами і мотивацією, мають ієрархічний характер та впливають на оцінювання інших і формування світогляду. Здобутки польських учених в аксіологічній площині демонструють гуманістичну спрямованість виховних концепцій у вищій школі Польщі, спрямованих на формування у молодого покоління фундаментальних загальнолюдських цінностей.

Висновки. З огляду на вище досліджене, дозволимо зауважити, що вивчення цінностей в сучасній педагогічній науці займає важливе місце. Очевидно, що європейське устремління України потребує якісно нової освітньої політики, ключовим завданням якої є виховання всебічно та гармонійно розвинутої особистості. Пошуки в цьому напрямку зумовлені й необхідністю здійснення реальних змін в напрямку ціннісного виховання. Отже, пріоритетного значення в сучасній педагогіці набуває аксіологічна проблема.

Перспективу подальших розвідок убачаємо у вивченні особливостей виховання цінностей у студентів вищих навчальних закладів Польщі.

Список використаних джерел

1. Щепанський Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепанський [М. М. Гуренко ; под общ. ред. и послеслов. акад. А. М. Румянцева]. – М. : Прогрес, 1969. – 240 с.
2. Denek K. Uniwersalne wartości edukacji szkolnej / Kazimierz Denek // W. : Dziecko w wiecie rodziny: szkice o wychowaniu [red. Bronisława Dymara]. – Kraków : Oficyna Wydawnicza "Impuls", 1998. – (Nauczyciele – Nauczycielom). – S. 19–32.
3. Dyczewski L. Values in the Polish Cultural Tradition / L. Dyczewski // Polish Philosophical Studies III, Cultural Heritage and Contemporary Change, (Series Eastern and Central Europe). – 2009. – Vol. 19. – S. 20–35.
4. Matusiewicz C. Psychologia wartosci / C. Matusiewicz. – Warszawa-Poznan, 1975. – 285 s.
5. Misztal M. Problematyka wartości w socjologii / Maria Misztal. – Warszawa : Państw. Wydaw. Naukowe, 1980. – 251 s.
6. Okon W. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej / Wincenty Okon. – Warszawa : Zak, 1998. – 423 s.
7. Okon W. Nowy słownik pedagogiczny / Wincenty Okon. – Warszawa : Wydaw. Akademickie Żak, 2007. – 490 s.
8. Półturzycki J. Powrót do wartości i rekonstrukcji celów kształcenia / J. Półturzycki // W: Wokół szkoły i edukacji : Syntezy i refleksje. – Wydawnictwo Adam Marszałek, 1997. – S. 57–68.
9. Rokeach M. The nature of human values / Milton Rokeach. – New York : The Free Press, 1973. – 438 p.

10. Rybczyńska D. A. Aksjologia pracy socjalnej – socjalnej-wybrane zagadnienia / D. A. Rybczynska, B. Olszak-Krzyżanowska. – Wydawnictwo Naukowe Scholar. – Warszawa, 1995. – 196 s.
11. Siwko M. Values and Aspirations of the Polish Youth in the Contemporary Europe [Electronic resource] / M. Siwko // Yearbook of Polish European Studies. – 2006. – Vol. 10. – S. 91–111. – Mode of access: <http://www.ce.uw.edu.pl/>.
12. Słownik języka polskiego [Electronic resource]. – Mode of access: <http://sjp.pwn.pl>
13. Świda H. Młodzież a wartości / Hanna Świda. – Warszawa, 1979. – 300 s.
14. Znaniecki F. Socjologia wychowania / Florian Znaniecki. – T. 1–2. – Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 2001. – 570 s.

References

1. Shhepan'skij Ja. Jelementarnye ponjatija sociologii / Ja. Shhepan'skij [M. M. Gurenko ; pod obshh. red. i posleslov. akad. A. M. Rumjanceva]. – M. : Progres, 1969. – 240 s.
15. Denek K. Uniwersalne wartości edukacji szkolnej / Kazimierz Denek // W. : Dziecko w wiecie rodziny: szkice o wychowaniu [red. Bronisława Dymara]. – Kraków : Oficyna Wydawnicza "Impuls", 1998. – (Nauczyciele – Nauczycielom). – S. 19–32.
16. Dyczewski L. Values in the Polish Cultural Tradition / L. Dyczewski // Polish Philosophical Studies III, Cultural Heritage and Contemporary Change, (Series Eastern and Central Europe). – 2009. – Vol. 19. – S. 20–35.
17. Matuszewicz C. Psychologia wartosci / C. Matuszewicz. – Warszawa-Poznan, 1975. – 285 s.
18. Misztal M. Problematyka wartości w socjologii / Maria Misztal. – Warszawa : Państw. Wydaw. Naukowe, 1980. – 251 s.
19. Okon W. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej / Wincenty Okon. – Warszawa : Zak, 1998. – 423 s.
20. Okon W. Nowy słownik pedagogiczny / Wincenty Okon. – Warszawa : Wydaw. Akademickie Żak, 2007. – 490 s.
21. Półturzycki J. Powrót do wartości i rekonstrukcji celów kształcenia / J. Półturzycki // W: Wokół szkoły i edukacji : Syntezy i refleksje. – Wydawnictwo Adam Marszałek, 1997. – S. 57–68.
22. Rokeach M. The nature of human values / Milton Rokeach. – New York : The Free Press, 1973. – 438 p.
23. Rybczyńska D. A. Aksjologia pracy socjalnej – socjalnej-wybrane zagadnienia / D. A. Rybczynska, B. Olszak-Krzyżanowska. – Wydawnictwo Naukowe Scholar. – Warszawa, 1995. – 196 s.
24. Siwko M. Values and Aspirations of the Polish Youth in the Contemporary Europe [Electronic resource] / M. Siwko // Yearbook of Polish European Studies. – 2006. – Vol. 10. – S. 91–111. – Mode of access: <http://www.ce.uw.edu.pl/>.
25. Słownik języka polskiego [Electronic resource]. – Mode of access: <http://sjp.pwn.pl>
26. Świda H. Młodzież a wartości / Hanna Świda. – Warszawa, 1979. – 300 s.
27. Znaniecki F. Socjologia wychowania / Florian Znaniecki. – T. 1–2. – Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 2001. – 570 s.

Вахрина О. В.

ВЗГЛЯДЫ ПОЛЬСКИХ УЧЕНЫХ НА ПОНЯТИЕ «ЦЕННОСТЬ»

В статье рассматривается содержание понятия «ценность» в философском, психологическом, социологическом и педагогическом измерениях с точки зрения польских ученых. Рассмотрено ценности как предметы символического или несимволического характера, как правило, желаемые в том или ином обществе как жизненные и нормативные суждения, принятые в обществе, и как взгляды, касающиеся системы ценностей и признанных норм, желательных для того или иного общества.

Анализируя ценности с точки зрения опыта польских ученых, автор акцентирует внимание на приоритете ознакомления с их наработками в сфере высшего образования, что обеспечит видение наиболее оптимальных подходов к реформированию высшей школы Украины.

Ключевые слова: ценность; культура; личность.

Vakhrina O.

VIEWS OF POLISH SCIENTISTS ON «VALUE» CONCEPT

Value subject matter at all times attracts the attention of philosophers, sociologists, psychologists, pedagogues and scientists of other spheres. It is especially actual today, when there is a reevaluation of values, moral norms, influencing the personality formation, upbringing of its values.

Entrance of Ukrainian education into the European space, the use of new pedagogical technologies, look for the most optimal conceptual approaches to the development of national higher education cause the growth of scientific and practical interest for study of the international experience of European countries, in particular Poland. The experience of this country is of special importance for Ukrainian education, due to the close historical and cultural relations and the accession of two countries to the Bologna process.

The formation of a harmonious personality, which would meet the requirements of the time, is the key issue of education. Therefore, the development of values that will determine the ideological position of an individual is largely dependent on education, in particular higher education.

In the modern paradigm of education values are an integral part of the educational process. Values enrich person, as a member of society and contribute to professional development and personal self-improvement.

Values determine all kinds of relationships, status, and human activities. There are many theories regarding the definition of «value», its content and classification. The experience of the Polish colleagues in the philosophical-pedagogical dimension leads to the conclusion that they consider values as important personal constructs that help to keep human wealth.

Under the Polish scientists' research, we could note that the values have a certain emotional impact; they are closely associated with needs and motivation; they have a hierarchical nature and impact assessment and the formation of worldview. The achievements of Polish scientists in axiological dimension demonstrate a humanistic approach of educational concepts in higher education of Poland, aimed at the formation of fundamental human values in young generation.

Keywords: value; culture; personality.